

หน้าที่ต่อความทรงจำและความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ใน
ปอล ริเคอร์

The duty of memory and its relationship to history in

Paul Ricoeur

เกษฎากร บุญครองธรรม¹

Jesadakorn Boonkrongtham

jesadakorn.b@gmail.com

Received: 28/04/65 Revised: 27/05/65 Accepted: 27/05/65

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำในงานเขียนเรื่อง *Memory, History, Forgetting* ของปอล ริเคอร์ โดยริเคอร์เสนอว่าหน้าที่ต่อความทรงจำคือหน้าที่ต่อความยุติธรรม ในด้านหนึ่ง ริเคอร์ชี้ให้เห็นว่าความทรงจำไม่ใช่สิ่งที่เราต่างคนต่างจำ แต่ความทรงจำคือการนำเสนออดีตที่อาศัยการสนับสนุนจากสังคม ด้วยเหตุผลดังกล่าว การมีความทรงจำจึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงความยุติธรรมต่อคนอื่น ในขณะเดียวกัน ความทรงจำยังเป็นที่ต้องอาศัยประวัติศาสตร์เพื่อที่เราจะสามารถยืนยันความจริงร่วมกับคนอื่น ประวัติศาสตร์ทำให้เราสามารถตระหนักถึงความทรงจำบาดแผลที่ไม่ถูกจดจำโดยสังคม จากการศึกษาข้อถกเถียงของริเคอร์ บทความนี้เสนอว่าหน้าที่ต่อความทรงจำไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ในการจดจำข้อเท็จจริงบางอย่าง แต่เป็นหน้าที่ในการมีความยุติธรรมต่อความทรงจำของคนอื่น

คำสำคัญ: ความทรงจำ; ประวัติศาสตร์; ความยุติธรรม

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความทรงจำและการนำเสนออดีตในปอล ริเคอร์” ได้รับทุนจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระชนมายุ 60 พรรษา

¹ นิสิตหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

This article examines the idea of the duty of memory in Paul Ricoeur's *Memory, History, Forgetting*. Ricoeur proposes the conception of the duty of memory as a duty of justice. For Ricoeur, memory is not what we remember individually, but memory is a representation of the past that requires support from the community. And if memory requires support from the other, what one remembers can be justice or injustice to the other. Also, memory is essentially related to history, because it is only in history that one can affirm the truth with others. In this way, history allows us to recognize traumatic memories that are not remembered by the community. In conclusion, this article argues that the duty of memory is not a duty to remember a particular fact, but it is a duty to do justice to the memory of the other.

Keywords: memory; history; justice

บทนำ

ความทรงจำเป็นส่วนสำคัญในชีวิตของเรา เราทุกคนต่างมีความทรงจำเป็นของตัวเอง บางคนอาจเก็บความทรงจำเอาไว้มากมาย เมื่อนึกย้อนกลับไปถึงสิ่งต่างๆ ภาพความทรงจำก็ยิ่งปรากฏชัดเจน บางคนอาจรู้สึกที่ตัวเองเป็นคนขี้ลืม แต่ในชั่วขณะที่สามารถนึกย้อนไปถึงอะไรบางอย่างได้ คนคนนั้นย่อมตระหนักว่าสิ่งที่เขาหลงลืมไปไม่ได้สูญหายไปไหน เขาเพียงต้องใช้ความพยายามในการค้นหาความทรงจำนั้น ความทรงจำบางอย่างที่เกิดขึ้นกับเราเมื่อนานมาแล้ว เช่น ความทรงจำในวัยเด็ก เราอาจคิดว่าช่วงเวลาในอดีตกับปัจจุบันนั้นห่างไกลกันมาก แต่เมื่อเราได้พบเจอกับกลุ่มเพื่อนสนิท ได้กลับไปยังสถานที่

ที่เราคุ้นเคย ได้พูดคุยเรื่องราวต่างๆ กับเพื่อนของเรา ความทรงจำในอดีตก็อาจย้อนคืนกลับมาได้ทุกเมื่อ ความทรงจำเป็นสิ่งที่ยืนยันเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้น รวมถึงยืนยันตัวตนของเราที่เป็นเจ้าของความทรงจำนั้น

ในขณะที่เดียวกัน ความทรงจำก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ชัดเจนต่อเราเสมอไป ความทรงจำบางอย่างเราอาจไม่มั่นใจว่าเคยเกิดขึ้นจริงรีเปลา ความทรงจำของเราอาจเปลี่ยนแปลงหรือถูกบิดเบือนไปตามกาลเวลา ความไม่ชัดเจนของความทรงจำที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่คำถามว่า หากไม่มีอะไรที่สามารถเป็นหลักฐานยืนยันความทรงจำของเราได้เลย แล้วเราจะเชื่อมั่นในความทรงจำของเราได้อย่างไร ประเด็นเรื่องความทรงจำได้กลายเป็นปัญหาสำคัญในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากผลพวงของสงครามที่ก่อให้เกิดความทรงจำบาดแผล (traumatic memories) และจากเหตุการณ์การปฏิเสธโฮโลคอสต์ (holocaust denial) โดยในเวลานั้น กลุ่มผู้สนับสนุนนาซีได้ออกมาโต้แย้งว่า เหตุการณ์โฮโลคอสต์หรือการฆ่าสังหารหมู่ชาวยิวโดยการรมแก๊สเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง แน่หนอนว่าผู้เสียหายโดยตรงที่สามารถยืนยันการมีอยู่ของห้องรมแก๊สได้ก็ย่อมเป็นชาวยิวที่ถูกฆาตกรรมและทำลายหลักฐานไปแล้ว แต่จากการศึกษาจำนวนของชาวยิวที่ถูกจับกุมที่ค่ายกักกันเอาชวิทซ์และจากคำให้การของวิศวกรที่สร้างเตาเผาให้กับทหารนาซี เราต่างสามารถยืนยันได้ว่าเหตุการณ์โฮโลคอสต์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แต่แม้ว่าจะมีการนำเสนอเอกสารหลักฐานต่างๆ เป็นที่ชัดเจน ก็ยังคงมีกลุ่มผู้สนับสนุนนาซีที่ปฏิเสธประวัติศาสตร์บาดแผลที่เกิดขึ้น (Vidal-Naquet, 1992, pp.18-19)

ปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่ข้อถกเถียงในหมู่นักวิชาการและนักประวัติศาสตร์ว่าเราควรมีท่าทีต่อการปฏิเสธเหตุการณ์โฮโลคอสต์อย่างไร ในบทความเรื่อง History and the “Duty to Memory” in Postwar France The Pitfalls of an Ethics of Remembrance (2004) ริชาร์ด เจ โกลสัน (Richard J. Golsan) ได้ชี้ให้เห็นว่าการถกเถียงเรื่องความทรงจำเป็นปัญหาสำคัญในฝรั่งเศส เนื่องจากในช่วงเวลานั้นได้มีการพบว่ารัฐบาลฝรั่งเศสมีส่วนร่วมรู้เห็นในการจับกุม

ชาวยิวส่งให้ทหารนาซีด้วย ในกลุ่มนักวิชาการฝรั่งเศสจึงมีการเสนอแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำ (*devoir de mémoire*) โดยในเวลานั้นประเทศสมาชิกสภายุโรปได้ร่วมกันบัญญัติกฎหมายที่สั่งห้ามไม่ให้ใครสามารถปฏิเสธข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโฮโลคอสต์ได้ การกำหนดให้ผู้คนในสังคมยอมรับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์โฮโลคอสต์เป็นกระบวนการที่ทำให้การสืบสวนความผิดและการลงโทษผู้กระทำผิดนั้นเป็นไปได้ แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำเป็นข้อเสนอสำคัญที่ป้องกันไม่ให้การกระทำผิดของรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นสิ่งที่ถูกหลงลืมไปตามกาลเวลา (Golsan, 2001, p.26)

อย่างไรก็ตาม โกลสันได้ชี้ให้เห็นว่าข้อเรียกร้องต่อการมีความทรงจำนี้อาจนำไปสู่การบิดเบือนกฎหมายได้ เช่น การตัดสินคดีของเคลาส์ บาร์บี (Klaus Barbie) ผู้เป็นทหารในสังกัดหน่วยเอสเอสของพรรคนาซีเยอรมัน โดยบาร์บีเป็นหนึ่งในผู้ออกคำสั่งกวาดล้างขบวนการฝ่ายต่อต้านของฝรั่งเศส (French Resistance) และเป็นผู้จับกุมชาวยิวเพื่อส่งตัวไปให้กับพรรคนาซีในเยอรมัน โดยในปี 1983 หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 บาร์บีได้ถูกจับกุมตัวมาดำเนินคดีในฝรั่งเศส แม้ว่าสิ่งที่บาร์บีทำกับชาวยิวในเวลานั้นจะมีความผิดในฐานะที่เป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (crimes against humanity) แต่กฎหมายกลับไม่สามารถเอาผิดกับบาร์บีในส่วนที่เขาออกคำสั่งฆ่าสังหารฝ่ายต่อต้านของฝรั่งเศสได้ เนื่องจากการกระทำดังกล่าวถือเป็นอาชญากรรมสงคราม (war crimes) ซึ่งเกิดจากการที่เขาเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาของพรรคนาซีในเวลานั้น เหตุการณ์ดังกล่าวจึงไม่สามารถที่จะถูกตัดสินว่าเป็นการกระทำความผิดของบาร์บีโดยตรง ด้วยเหตุนี้ความทรงจำบาปผลของฝ่ายต่อต้านจึงไม่ได้รับความเป็นธรรม ความไม่พอใจต่อคำตัดสินของศาลได้นำไปสู่การแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมต่อมนุษยชาติว่าไม่ได้เป็นการกระทำผิดด้วยเหตุผลทางด้านเชื้อชาติเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงการกระทำความผิดต่อคนอื่นที่เป็นผลมาจากนโยบายดังกล่าวด้วย (Golsan, 2004, p.29) แม้การแก้ไขกฎหมายดังกล่าวจะทำให้การออกคำสั่งกวาดล้างขบวนการฝ่ายต่อต้านของฝรั่งเศสกลายเป็นความผิดของบาร์

บืออย่างชัดเจน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาคือการใช้ความรุนแรงของรัฐบาลฝรั่งเศสเองก็ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายด้วย เช่น การใช้ความรุนแรงทางทหารกับชาวแอลจีเรีย จากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้น ข้อเรียกร้องต่อความทรงจำและหลักการของกฎหมายจึงไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอไป เราจะเห็นถึงข้อถกเถียงของนักประวัติศาสตร์อย่างองรี รูโซ (Henry Rousso) ใน *Vichy: An Ever-Present Past* (1998) และทเวตัน โทโดรอฟ (Tzvetan Todorov) ใน *The Uses and Abuses of Memory* (2004) ที่เสนอว่าปัญหาของความทรงจำบาดแผลไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการเสนอแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำเพียงอย่างเดียว (Golsan, 2004, pp.35-37) เพราะการบังคับให้ผู้คนในสังคมจดจำเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นสิ่งที่นำไปสู่คำถามว่า ความทรงจำอะไรบ้างที่สังคมต้องจดจำ ใครจะเป็นคนตัดสินว่าอะไรควรจำไม่ควรจำ ความทรงจำที่เราถูกบังคับให้จดจำจะเป็นความทรงจำเพียงหนึ่งเดียวที่ไม่มีข้อโต้แย้งอะไรเลยหรือไม่

ในบทความนี้ ผู้เขียนศึกษาแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำในงานเขียนเรื่อง *Memory, History, Forgetting* (2004) ของปอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur) โดยริเคอร์เสนอว่า หน้าที่ต่อความทรงจำไม่ได้เป็นหน้าที่ต่อการจดจำข้อเท็จจริงในอดีต แต่เป็นหน้าที่ในการมีความยุติธรรมต่อความทรงจำของคนอื่น โดยแนวคิดเรื่องหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นพันธะความรับผิดชอบ (obligation) ที่เรามีต่อคนอื่น แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำเป็นสิ่งที่ทำให้ความทรงจำไม่ใช่สิ่งที่เราต่างคนต่างจำ แต่การมีความทรงจำของเราเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงความยุติธรรมต่อคนอื่น

ข้อเสนอเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจุดยืนทางปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ของริเคอร์ เนื่องจากโดยทั่วไปเรามักเข้าใจความทรงจำเป็นสภาวะสำนึกของปัจเจก (mental state) ความทรงจำเป็นประสบการณ์การรับรู้อดีตในมุมมองของเราแต่ละคน แต่ริเคอร์ชี้ให้เห็นปัญหาว่า หากเราเข้าใจความทรงจำเป็นสภาวะของสำนึก เราย่อมมองไม่เห็นความทรงจำ

ในมิติความสัมพันธ์กับสังคม ส่งผลให้การคิดเรื่องความทรงจำร่วม (collective memory) เป็นไปไม่ได้ สำหรับริเคอร์แล้ว การจะเสนอว่าการมีความทรงจำเป็นพันธะหน้าที่ที่เรามีต่อคนอื่น เราจึงจำเป็นต้องย้อนกลับไปพิจารณาปรากฏการณ์วิทยาของความทรงจำเพื่อชี้ให้เห็นว่าความทรงจำที่เป็นประสบการณ์ของปัจเจกจะเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับคนอื่นและสังคมได้อย่างไร (Ricoeur, 2004, pp.109-133)

ในขณะที่เดียวกัน หากความทรงจำเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการสนับสนุนของคนอื่นและสังคม เราจะเห็นว่าในบางครั้ง ความทรงจำของเรา ก็อาจเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือขอบเขตความเข้าใจของสังคม เช่น ในกรณีของเหตุการณ์โฮโลคอสต์ จากปัญหาที่เกิดขึ้น ประวัติศาสตร์จึงกลายมามีบทบาทสำคัญ เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้การนำเสนอความทรงจำบาดแผลนั้นเป็นไปได้ ประวัติศาสตร์ทำให้เราสามารถศึกษาความทรงจำในความสัมพันธ์กับเหตุการณ์อื่นๆ ประวัติศาสตร์ทำให้การรับรู้อดีตของเราไม่ได้จำกัดอยู่ในสิ่งที่เราอยากจำ แต่การรับรู้อดีตของเรายังต้องขยายไปสู่ความทรงจำบาดแผลที่เกิดขึ้น (Ricoeur, 2004, pp.248-260, 314-332)

ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์นี้ เราจะเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถตรวจสอบความทรงจำและมีการถกเถียงร่วมกับคนอื่นได้ การศึกษาเอกสารหลักฐานเป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถรับรู้ความจริงในประวัติศาสตร์ (truth in history) ร่วมกับคนอื่น และประวัติศาสตร์ยังมีส่วนสำคัญในการนำเสนอความทรงจำบาดแผลให้ปรากฏสู่การรับรู้ของสังคม ในขณะที่เดียวกัน การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลยังทำให้เราเห็นข้อจำกัดของประวัติศาสตร์ ที่ความทรงจำบาดแผลไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่เราสามารถศึกษาทำความเข้าใจ แต่ความทรงจำบาดแผลยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนอื่นที่อยู่ร่วมกับเราในประวัติศาสตร์ ปัญหาของความทรงจำบาดแผลจึงเป็นปัญหาของความยุติธรรมทางสังคม จากการศึกษาข้อถกเถียงของริเคอร์ บทความนี้จึงเสนอว่าหน้าที่ต่อความทรงจำไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ในการจดจำ

ข้อเท็จจริงบางอย่าง แต่เป็นหน้าที่ในการมีความยุติธรรมต่อความทรงจำของคนอื่น

ในส่วนต่อไปของบทความ ลำดับแรก ผู้เขียนศึกษาข้อถกเถียงต่อแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำในบทความเรื่อง “*The Uses and Abuses of Memory*” (2004) ของทเวตัน โทโตรอฟและใน *Memory, History, Forgetting* (2004) ของปอล ริเคอร์ ทั้งสองต่างชี้ให้เห็นความสำคัญของความยุติธรรมต่อการมีความทรงจำ แต่การวิเคราะห์ปัญหาเรื่องความทรงจำของริเคอร์ยังชี้ให้เห็นปัญหาของความทรงจำในมิติทางปรากฏการณ์วิทยาและมิติความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ในลำดับที่สอง ผู้เขียนเสนอว่า การจะเข้าใจแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำของริเคอร์ เราจำเป็นต้องย้อนกลับไปสำรวจปรากฏการณ์ของความทรงจำเพื่อชี้ให้เห็นว่าความทรงจำไม่ใช่สภาวะของสำนึกที่ตัดขาดจากคนอื่นและสังคม แต่ความทรงจำเป็นการนำเสนออดีต (the representation of the past) ที่เกิดขึ้นผ่านภาษา ในลำดับที่สาม ผู้เขียนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์ โดยประวัติศาสตร์มีบทบาทในการขยายขอบเขตความเข้าใจที่เรามีต่ออดีต การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถตระหนักถึงความทรงจำขาดผลที่เกิดขึ้น ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์นี้ ความทรงจำจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่เราต่างคนต่างจำ แต่ความทรงจำยังเรียกร้องให้เรามีศีลธรรมต่อคนอื่น ด้วยเหตุผลนี้ หน้าที่ต่อความทรงจำจึงเป็นหน้าที่ในการมีความยุติธรรมต่อความทรงจำของคนอื่น

1. ข้อถกเถียงเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำ

ปอล ริเคอร์เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) และศาสตร์การตีความ (hermeneutics) โดยแม้ว่าปรัชญาของริเคอร์จะมีประเด็นศึกษาหลักอยู่ที่การศึกษาทางด้านศาสตร์การตีความ เช่นใน *Time and Narrative* (1984-1988) ที่ริเคอร์เสนอว่าการที่มนุษย์จะศึกษาทำความเข้าใจประสบการณ์ของตนเองที่เปลี่ยนแปลงไปใน

เวลา มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของเวลาโดยตรงได้ แต่มนุษย์จำเป็นต้องเข้าใจประสบการณ์ของตนผ่านเรื่องเล่า (narrative) และการวางโครงเรื่อง (emplotment) การเล่าเรื่องเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถร้อยเรียงประสบการณ์ในความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน การร้อยเรียงประสบการณ์ภายใต้การดำเนินไปของโครงเรื่องเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถตีความทำความเข้าใจการกระทำของตนเองได้ ในด้านหนึ่ง การศึกษาเกี่ยวกับการตีความ (interpretation) และการทำความเข้าใจ (understanding) จึงต้องเริ่มต้นจากการศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งเป็นระเบียบวิธีทางปรัชญาในการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ผ่านการละวางความเชื่อและการตัดสินทั้งหมดของเราและย้อนกลับไปพิจารณาประสบการณ์ที่สิ่งต่างๆ ปรากฏต่อเรา แต่ในขณะที่เดียวกัน ริเคอร์ยังชี้ให้เห็นว่าการศึกษาปรากฏการณ์นี้ยังเป็นสิ่งที่แยกไม่ขาดจากการตีความทำความเข้าใจของมนุษย์ การที่มนุษย์รับรู้ประสบการณ์ของตนเองผ่านเรื่องเล่าเป็นสิ่งที่นำไปสู่ตัวตนและความเข้าใจ (Ricoeur, 1988, pp.245-248)

งานเขียนเรื่อง *Memory, History, Forgetting* (2004) เป็นงานเขียนชิ้นสำคัญต่อจาก *Time and Narrative* (1984-1988) โดย *Memory, History, Forgetting* (2004) เป็นการศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยาที่ริเคอร์ย้อนกลับไปพิจารณาลักษณะที่เป็นปัญหาของความทรงจำ สำหรับริเคอร์แล้ว ความทรงจำเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่เรานำมาถกทอเป็นเรื่องเล่าและกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน การที่เราศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่าจึงไม่สามารถละเลยการศึกษาความทรงจำซึ่งเป็นประสบการณ์แรกเริ่มของการมีเรื่องเล่าได้ อย่างไรก็ตาม การรับรู้อดีตและการเล่าเรื่องของเราก็ไม่ได้มีขอบเขตข้อจำกัดเฉพาะในพื้นที่ของความทรงจำเสมอไป แต่เรายังรับรู้อดีตผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เราเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนและเรื่องเล่ามากยิ่งขึ้น (Ricoeur, 2004, pp.84-85)

จากจุดตั้งต้นของประเด็นศึกษาเรื่องความทรงจำ ริเคอร์ชี้ให้เห็นว่าความทรงจำเป็นหนึ่งในปัญหาทางปรัชญาที่มีการถกเถียงยาวนานตั้งแต่สมัย

กรีก เช่นในงานเขียนเรื่อง *Meno* และ *Phaedo* ของเพลโต โดยการถกเถียงเรื่อง ความทรงจำในปรัชญาของเพลโตเป็นการถกเถียงเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ และความจริง สำหรับเพลโต การเสนอทฤษฎีเรื่องความทรงจำเป็นการตอบ คำถามทางญาณวิทยาและอภิปรัชญา เนื่องจากเพลโตเชื่อว่าธรรมชาติของ ความรู้คือการระลึกถึงสิ่งที่เรารู้มาก่อนแล้ว การระลึกถึงความทรงจำจึงเป็น แนวทางในการเข้าถึงความจริงซึ่งดำรงอยู่ในโลกก่อนหน้าโลกที่เราอาศัยอยู่ คือ โลกของแบบ (Allen, 1959, p.165-174)

แต่ปัญหาเรื่องความทรงจำที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 กลับมี ลักษณะที่แตกต่างจากคำถามเรื่องความทรงจำในปรัชญาก่อนหน้า เนื่องจาก ปัญหาเรื่องความทรงจำไม่ได้เป็นคำถามทางอภิปรัชญาหรือญาณวิทยาอีกต่อไป แต่ความทรงจำกลายเป็นปัญหาทางสังคมและศีลธรรม ยกตัวอย่างเช่น ในกรณี ของการปฏิเสธเหตุการณ์โฮโลคอสต์ที่นำไปสู่คำถามว่า เราจำเป็นจะต้องมี กฎหมายในการควบคุมจัดการเรื่องความทรงจำไม่ให้เกิดการละเมิดผู้อื่นเกิดขึ้นรี เบลา แนวคิดเรื่องความทรงจำจึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกถกเถียงในระดับสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลานั้นที่กรอบความคิดเรื่องความทรงจำไม่ได้มองความ ทรงจำเป็นเรื่องของปัจเจกเพียงอย่างเดียว แต่ความทรงจำยังถูกมองเป็น ปรากฏการณ์ร่วมในระดับสังคมด้วย เช่นในงานของฮาล์บวักส์ (1992) ที่เสนอว่า ความทรงจำเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยกรอบทางสังคม (*social cadre*) โดยเราอาจนึกถึงความทรงจำในวัยเด็กที่ความทรงจำต่าง ๆ ของเราเกิดขึ้นใน ความสัมพันธ์กับพ่อแม่หรือผู้ปกครองของเราเสมอ จากการที่มนุษย์ไม่สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวคนเดียว ความทรงจำจึงเป็นประสบการณ์ที่เรามีร่วมกับ คนอื่น เราสามารถยืนยันเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตจากการสอบถามคนอื่น ได้ ฮาล์บวักส์ชี้ให้เห็นว่า หากความทรงจำเป็นสิ่งที่เราจดจำโดยไม่ยึดโยงกับคน อื่นหรือสังคมเลย ความทรงจำของเราก็ย่อมเลื่อนลางไม่ต่างจากความฝัน ความ ทรงจำที่อยู่ในตัวเราเพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถตรวจสอบความ ถูกต้องอะไรได้

ในแง่หนึ่ง หากเราเห็นว่าความทรงจำเป็นสิ่งที่อาศัยสังคมและอาศัยการเคารพยอมรับของคนอื่นอยู่เสมอ การปฏิเสธเหตุการณ์โฮโลคอสต์จึงเป็นเรื่องที่มีความร้ายแรง เนื่องจากการปฏิเสธเหตุการณ์โฮโลคอสต์เป็นการปฏิเสธประสบการณ์ ความทรงจำ และตัวตนของเหยื่อผู้ถูกกระทำ รวมทั้งยังเป็นการปฏิเสธการกระทำผิดที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์มนุษยชาติด้วย ด้วยเหตุนี้ การปฏิเสธเหตุการณ์โฮโลคอสต์จึงเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถยอมให้เกิดขึ้นได้ ปัญหาการปฏิเสธโฮโลคอสต์ที่เกิดขึ้นได้นำไปสู่แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำ ซึ่งก่อให้เกิดกฎหมายสั่งห้ามไม่ให้มีใครปฏิเสธข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์โฮโลคอสต์

อย่างไรก็ตาม ในการถกเถียงเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำก็มีผู้ออกมาโต้แย้งว่า ปัญหาเรื่องความทรงจำเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแก้ไขด้วยการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว เพราะการบังคับให้ผู้คนในสังคมจดจำเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะนำไปสู่คำถามว่า ความจริงที่เราควรจะต้องจดจำเป็นความจริงที่ไม่มีข้อโต้แย้งอะไรเลยรีเปลา เช่น การที่ประธานาธิบดี Chirac ของฝรั่งเศสออกมาประกาศยอมรับความผิดพลาดของรัฐบาลที่มีส่วนรู้เห็นในการจับกุมชาวยิวส่งให้กับทหารนาซี และเรียกร้องให้ผู้คนในสังคมจดจำความผิดพลาดดังกล่าว แต่ความทรงจำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชาวฝรั่งเศสบางกลุ่มไม่ยอมรับ เช่น ฝ่ายขวาในเวลานั้น เนื่องจากฝ่ายขวาในเวลานั้นไม่ได้มองตัวเองเป็นผู้มีส่วนรู้เห็นกับนาซีเยอรมัน แต่จัดจำตนเองในฐานะที่เป็นผู้ต่อสู้กับทหารนาซีต่างหาก (Golsan, 2001, p.27)

ในแง่หนึ่ง การอ้างถึงหน้าที่ต่อความทรงจำจึงก่อให้เกิดข้อสงสัยว่า แล้วอะไรบ้างเป็นสิ่งที่เราต้องจดจำ ความทรงจำเป็นสิ่งที่บังคับกันได้จริงรีเปลา ใครจะเป็นผู้กำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่ต้องจดจำ อะไรเป็นสิ่งที่ต้องถูกลืม ดังนั้นแล้ว การจะจัดการกับปัญหาความทรงจำจึงไม่ได้เป็นเรื่องของกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ปัญหาเรื่องความทรงจำยังเรียกร้องกระบวนการคิดในมิติศีลธรรมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความทรงจำไม่ได้เป็นเรื่องของใครคนใดคนหนึ่งอีกต่อไป

แต่การถกเถียงเรื่องความทรงจำในศตวรรษที่ 20 ยังชี้ให้เห็นว่าความทรงจำเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกับผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม (Halbwachs, 1980, pp.22-49)

แต่การจะจัดการกับปัญหาเรื่องความทรงจำโดยการอาศัยหลักศีลธรรมก็ไม่ใช่ง่าย ในบทความเรื่อง *"The Uses and Abuses of Memory"* (2001) โทโดรอฟได้ชี้ให้เห็นว่าเราต่างใช้ความทรงจำเพื่อเป้าหมายส่วนตัวของเราทั้งนั้น เราต่างจดจำเหตุการณ์ที่มีความหมายกับเรา ในขณะที่เรื่องราวบางอย่างที่ไม่ได้สำคัญกับเรา เราก็ยอมหลงลืมมันไป ความทรงจำของมนุษย์ไม่สามารถจดจำทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่หลงลืมอะไรได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงดูเหมือนว่าเราไม่สามารถหากฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานทางศีลธรรมในเรื่องเกี่ยวกับความทรงจำได้ เนื่องจากความทรงจำเป็นสิ่งที่ขึ้นตรงต่อความเป็นปัจเจกของเราแต่ละคน

แต่แม้ความทรงจำจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัจเจกแต่ละคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โทโดรอฟก็ชี้ให้เห็นว่า เมื่อความทรงจำเข้ามาสู่พื้นที่สาธารณะ ความทรงจำก็ควรจะเป็นสิ่งที่เราสามารถตัดสินคุณค่าทางศีลธรรมได้ ยกตัวอย่างเช่น ความทรงจำที่ถูกประกอบสร้างขึ้นในกรณีของนาซีเยอรมัน ฟาสซิสต์ในอิตาลี หรือลัทธิสตาลินในรัสเซีย รัฐเผด็จการเหล่านี้ใช้ประโยชน์จากความทรงจำโดยอาศัยการเลือกจำอดีตในบางแง่มุมเพื่อนำมาสนับสนุนความภาคภูมิใจในชาติ แต่การจำกัดความทรงจำของสังคมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันย่อมเป็นการปฏิเสธความทรงจำของผู้คนในสังคมที่อาจจดจำอดีตในแง่มุมที่ต่างออกไป สำหรับโทโดรอฟแล้ว การพูดถึงความทรงจำในพื้นที่สาธารณะจึงเรียกร้องให้เราต้องมีบรรทัดฐานทางศีลธรรมที่ความทรงจำจะต้องไม่ถูกควบคุมโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โทโดรอฟได้เสนอว่าเราสามารถประเมินคุณค่าของความทรงจำได้ผ่านการใช้หลักของความยุติธรรม (the principles of moral justice) (Todorov, 2001, pp.14-16)

โทโดรอฟมองว่าหากเราแบ่งกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มผู้ให้ผลประโยชน์ (benefactor) 2. กลุ่มผู้รับผลประโยชน์

(beneficiary) 3. กลุ่มผู้ก่อความชั่วร้าย (evildoer) 4. กลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อ (victim) เราจะเห็นว่า ความทรงจำมักจะเป็นสิ่งที่ถูกอ้างถึงเพื่อระบุงบอक्तตัวตนของเราในฐานะที่เป็นผู้ให้ผลประโยชน์หรือเป็นผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ เนื่องจากทั้งจุดยืนดังกล่าวทำให้เรามีภาพลักษณ์ต่อตัวเราเองในด้านที่ดี ในขณะที่การมีความทรงจำมักจะละลายแ่งมุ่มที่เรามีบทบาทเป็นผู้รับผลประโยชน์หรือเป็นผู้ก่อความชั่วร้าย โทโดรอฟได้ยกตัวอย่างในกรณีของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ญี่ปุ่นมักจะจดจำตัวเองในฐานะเหยื่อของระเบิดนิวเคลียร์ เราจะเห็นอนุสรณ์สถานที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ถูกกระทำมากมาย ในขณะที่ญี่ปุ่นมักจะมองข้ามบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็นผู้กระทำความผิดต่อชาวเกาหลีและชาวจีน (Todorov, 2001, pp.16-17)

ในแง่นี้ การประกอบสร้างความทรงจำขึ้นจากมุมมองต่ออดีตเพียงแค่ว่า ส่วนใดส่วนหนึ่งจึงเป็นสิ่งที่เราสามารถวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้น การที่เราจะจดจำอะไรหรือไม่จดจำอะไรจึงอาจเป็นความไม่ยุติธรรมต่อคนอื่นได้ สำหรับโทโดรอฟแล้ว แม้การตอกย้ำความทรงจำในอดีตจะทำให้เกิดการยืนยันตัวตนของเราแต่ละคน แต่การที่เราจะมีกระบวนการคิดในมิติทางศีลธรรม เราจำเป็นจะต้องพัฒนากรอบคิดที่มองเห็นคนอื่นนอกเหนือจากตัวเราเอง การเก็บรักษาความทรงจำจึงไม่ควรจะถูกนำไปใช้เพื่อยืนยันรักษาตัวตนของเรา แต่ควรจะถูกใช้เพื่อสร้างการตระหนักรู้ถึงประเด็นปัญหาในสังคมปัจจุบัน โดยความทรงจำมีประโยชน์ที่ช่วยให้เราสามารถเทียบเคียงเหตุการณ์ในปัจจุบันกับอดีต การมีความทรงจำจึงไม่ควรจะเป็นสิ่งที่ถูกใช้ไปเพื่อยืนยันแค่ตัวตนของเราแต่ละคน แต่การมีความทรงจำยังต้องคำนึงถึงการมีศีลธรรม ส่งผลให้การเปิดรับคนอื่นและการสร้างบทสนทนากับคนอื่นกลายเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ (Todorov, 2001, p.19)

ในงานเขียนเรื่อง *Memory, History, Forgetting* (2004) ริเคอร์ได้ยืนยันว่าการมีความทรงจำจะต้องคำนึงถึงความยุติธรรมต่อคนอื่นเช่นเดียวกับโทโดรอฟแต่การวิเคราะห์ปัญหาเรื่องความทรงจำของริเคอร์ยังชี้ให้เห็นปัญหา

ของความทรงจำในมิติทางปรากฏการณ์วิทยาและมิติความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ โดยในมิติแรก ปัญหาเรื่องความทรงจำในกรณีของการปฏิเสธไฮโลคอสต์เป็นปัญหาในมิติทางปรากฏการณ์วิทยา เนื่องจากประสบการณ์ของความทรงจำมักถูกเข้าใจเป็นประสบการณ์เฉพาะของปัจเจกที่ปิดตัวจากคนอื่น งานเขียนของริเคอร์จึงเริ่มต้นจากการย้อนกลับไปทำความเข้าใจปรากฏการณ์วิทยาของความทรงจำเพื่อชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ของความทรงจำเป็นสิ่งที่เปิดสู่ความสัมพันธ์กับคนอื่นและสังคมได้อย่างไร (Ricoeur, 2004, pp.109-133)

ในมิติที่สอง ความทรงจำยังเป็นปัญหาในมิติความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เนื่องจากความทรงจำและประวัติศาสตร์ได้กลายเป็นของสองสิ่งที่ขาดความสัมพันธ์ต่อกัน ปัญหาเรื่องความทรงจำในพื้นที่ของประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยแทนที่ความทรงจำจะเป็นสิ่งที่ถูกตรวจสอบและได้รับการยืนยันอีกครั้งโดยประวัติศาสตร์ แต่กระแสความสนใจเรื่องความทรงจำในช่วงเวลานั้นกลับนำไปสู่ความปรารถนาที่จะรำลึกและเฉลิมฉลองความทรงจำ (commemoration) ซึ่งถูกให้ความสำคัญมากกว่าการศึกษาอดีตผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์ (Ricoeur, 2004, pp.90-91)

จากปัญหาที่เกิดขึ้น ริเคอร์ได้ชี้ให้เห็นว่าความทรงจำบางอย่างเป็นที่ได้รับการเฉลิมฉลองมากเกินไป ในขณะที่ความทรงจำบางอย่าง เช่นในกรณีของความทรงจำบาดแผล กลายเป็นสิ่งที่ถูกหลงลืมมากเกินไป การมีความทรงจำจึงกลายเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยบรรทัดฐานทางศีลธรรมในการบ่งบอกว่าอะไรเป็นสิ่งที่เราไม่ควรจำมากเกินไป อะไรเป็นสิ่งที่เราไม่ควรลืมมากเกินไป (Ricoeur, 2004, p. xv) ในแง่นี้ แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำจึงกลายมามีบทบาทสำคัญที่ทำให้ความทรงจำอยู่ในความสัมพันธ์กับความยุติธรรม

แต่ในขณะเดียวกัน ริเคอร์ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ที่ช่วยให้เราสามารถมีความเข้าใจต่อความทรงจำบาดแผลที่เกิดขึ้น การศึกษาประวัติศาสตร์ทำให้ความทรงจำไม่ได้เป็นประสบการณ์เฉพาะของปัจเจก แต่

ประวัติศาสตร์ยังทำให้เราสามารถรับรู้อดีตร่วมกับคนอื่น หากความทรงจำบาดแผลเป็นความทรงจำที่ไม่ได้รับการจดจำโดยสังคม การศึกษาประวัติศาสตร์ก็ทำให้เราสามารถนำเสนอความทรงจำบาดแผลสู่การรับรู้ของสังคม สำหรับริเคอร์แล้ว การย้อนกลับไปทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากในด้านหนึ่ง ประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ช่วยให้เราขยายมุมมองการรับรู้ที่ออกจากขอบเขตข้อจำกัดของตัวเอง และในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลก็เป็นสิ่งที่ทำให้เราตระหนักถึงปัญหาความทรงจำบาดแผลที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคม (Ricoeur, 2004, pp.248-260)

ในจุดนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์จึงมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้เรามีความยุติธรรมต่อคนอื่น เนื่องจากสำหรับริเคอร์แล้ว ความยุติธรรมไม่ใช่หลักการที่มีความเป็นนามธรรม แต่คุณค่าของความยุติธรรมคือคุณธรรมที่เราปฏิบัติต่อคนอื่น (Ricoeur, 2004, p.89) การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้เราตระหนักถึงขอบเขตข้อจำกัดของความทรงจำและในขณะเดียวกัน ประวัติศาสตร์ยังทำให้ความเข้าใจที่เรามีต่ออดีตยังต้องขยายไปสู่การรับรู้ความทรงจำบาดแผลของคนอื่น

ในลำดับต่อไป ผู้เขียนชี้ให้เห็นข้อถกเถียงของริเคอร์ที่ย้อนกลับไปพิจารณาประสบการณ์ของความทรงจำในพื้นที่ของปรากฏการณ์วิทยาอีกครั้ง โดยริเคอร์ได้พิจารณาข้อวิจารณ์ที่บอกว่าประสบการณ์ของความทรงจำไม่สามารถที่จะถูกจำกัดให้เป็นเรื่องของปัจเจกได้ เพราะความทรงจำเป็นความทรงจำร่วมที่อาศัยสังคมเสมอ จากข้อวิจารณ์ที่เกิดขึ้น ริเคอร์จึงได้เสนอปรากฏการณ์วิทยาของความทรงจำที่ความทรงจำไม่ได้เป็นสภาวะของสำนักที่ตัดขาดจากคนอื่นและสังคม แต่ความทรงจำคือการนำเสนออดีตที่เกิดขึ้นผ่านภาษา ข้อเสนอของริเคอร์มีส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นลักษณะร่วมของความทรงจำและประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นการนำเสนออดีตเช่นเดียวกัน

2. ความทรงจำและการนำเสนออดีต

โดยทั่วไปแล้ว การถกเถียงเรื่องความทรงจำมักจะแบ่งจุดยืนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ จุดยืนที่มองว่าความทรงจำเป็นเรื่องของปัจเจก (individual memory) และจุดยืนที่มองว่าความทรงจำเป็นเรื่องของสังคม (collective memory) จุดยืนทั้งสองนี้ต่างชี้ให้เห็นลักษณะของความทรงจำที่แตกต่างกัน การมองว่าความทรงจำเป็นเรื่องของปัจเจกเป็นการยืนยันประสบการณ์เฉพาะจากมุมมองของเราแต่ละคน ในขณะที่ข้อเสนอเรื่องความทรงจำร่วมก็ชี้ให้เห็นว่าความทรงจำเป็นประสบการณ์ที่อาศัยการมีอยู่ของสังคมอยู่เสมอ การมองว่าความทรงจำเป็นเรื่องของปัจเจกมักจะเป็นจุดยืนในการศึกษาความทรงจำของนักปรัชญานักวิทยาศาสตร์ และจิตแพทย์ เช่นในกรณีของ Charles Blondel (1876-1939) ในขณะที่การมองความทรงจำเป็นเรื่องสังคมมักจะเป็นจุดยืนของนักสังคมวิทยา เช่นในกรณีของ โมริส ฮาล์บวักส์ (Maurice Halbwachs)

งานเขียนเรื่อง *The Social Frameworks of Memory* ที่มีฉบับแปลภาษาอังกฤษคือ *On Collective Memory* (1992) และ *The Collective Memory* (1980) ของฮาล์บวักส์ นักสังคมวิทยาสำนักดูร์ไกม์ ถือเป็นผลงานที่มีความสำคัญต่อการศึกษาความทรงจำ เนื่องจากฮาล์บวักส์ชี้ให้เห็นความทรงจำของเราไม่เคยเป็นอิสระจากความสัมพันธ์ทางสังคม ข้อเสนอเรื่องความทรงจำของฮาล์บวักส์เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากวิธีการศึกษาทางสังคมวิทยาของดูร์ไกม์ที่มองว่าปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถอธิบายจากการศึกษาข้อเท็จจริงเฉพาะเกี่ยวกับปัจเจก แต่การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมจำเป็นต้องอาศัยระเบียบวิธีในการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพรวมทั้งหมด (methodological holism) (Durkheim, 1938, p. 110) โดยฮาล์บวักส์ได้นำวิธีการของดูร์ไกม์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาความทรงจำ ฮาล์บวักส์ได้ยกตัวอย่างความทรงจำในวัยเด็ก การที่เราสามารถนึกถึงภาพความทรงจำต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสวนสาธารณะ บ้านที่เราเคยพักอาศัย สถานที่วิ่งเล่นในวัยเด็ก ภาพความทรงจำเหล่านี้เป็นสิ่งที่ถูกเก็บรักษาไว้ในรอบความสัมพันธ์กับคนใน

ครอบครัวเสมอ ความทรงจำของเราไม่เคยเป็นประสบการณ์ที่ปราศจากผู้คนที่มีความมีชีวิตจิตใจ สำหรับฮัลล์วักส์ ความทรงจำจึงมีลักษณะเป็นความทรงจำร่วมเสมอ ความทรงจำเป็นสิ่งที่อาศัยพื้นที่ทางสังคม การจะนึกถึงความทรงจำที่ไม่เกี่ยวข้องใคร หรือความทรงจำที่ไม่อิงอาศัยกับกรอบทางสังคมจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ (Halbwachs, 1980 cited in Ricoeur, 2004, p. 121)

ในขณะที่แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) เป็นจุดยืนทางปรัชญาที่ต้องการศึกษาความทรงจำผ่านการสืบค้นเงื่อนไขความเป็นไปได้ของความทรงจำ หากวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาความทรงจำผ่านแบ่งแยกผู้ศึกษาออกจากสิ่งที่ตนเองศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นภววิสัย (objectivity) สิ่งที่ปรากฏการณ์วิทยาต้องการแสดงให้เห็นคือมิติตามความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) ซึ่งเป็นเงื่อนไขความเป็นไปได้ของความทรงจำ สิ่งที่เราศึกษาได้จากความทรงจำจึงไม่ได้มีเพียงข้อเท็จจริงต่างๆ ในทางวิทยาศาสตร์ แต่เรายังสามารถศึกษาการปรากฏของความทรงจำ ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต่างรับรู้ได้โดยตรงด้วยตัวของเราเอง

งานเขียนเรื่อง *The Phenomenology of the Consciousness of Internal Time* (1991) ของเอ็ดมุนด์ ฮุสเซอร์ล (Edmund Husserl) ถือเป็นจุดตั้งต้นในการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาของความทรงจำ โดยฮุสเซอร์ลค้นพบว่าความทรงจำเป็นสภาวะของสำนึก (consciousness) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากเราไม่ยอมรับว่าความทรงจำเริ่มต้นจากการเป็นประสบการณ์ของปัจเจก เราก็ย่อมไม่สามารถอธิบายได้เวลาที่เราศึกษาความทรงจำ สิ่งที่เราศึกษานั้นคืออะไรในสภาวะของสำนึกนี้ ฮุสเซอร์ลได้ค้นพบว่าความทรงจำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในเวลาที่มีความต่อเนื่อง กล่าวคือ ความทรงจำเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เพราะสำนึกของเราเป็นสิ่งที่มีความต่อเนื่องอยู่ในเวลา การที่เราสามารถรับรู้การปรากฏของสิ่งต่างๆ ในความต่อเนื่องได้คือเงื่อนไขความเป็นไปได้ของความทรงจำ (Husserl, 1991 cited in Ricoeur, 2004, pp. 111-112) เช่น การรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของเวลาตั้งแต่ตอนเช้า เป็นตอนกลางวัน เป็นตอนเย็น

เป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถย้อนนึกกลับไปถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตในฐานะที่เป็นความทรงจำได้

อย่างไรก็ตาม คำถามที่เกิดขึ้นต่อปรากฏการณ์วิทยา ก็คือคำถามว่า ปรากฏการณ์ของความทรงจำที่เป็นประสบการณ์ของปัจเจกจะสามารถเปิดสู่คนอื่นและสังคมได้อย่างไร เนื่องจากในพื้นที่ของสำนักที่ฮูสเซิร์ลได้ทำการศึกษา นี้ เราจะเห็นว่าความทรงจำเป็นประสบการณ์เฉพาะที่เจ้าของความทรงจำรับรู้ได้เพียงคนเดียว ในขณะที่การมีอยู่ของคนอื่นก็เป็นสิ่งแปลกปลอม เพราะคนอื่นเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศจากตัวเราอย่างสิ้นเชิง เราไม่สามารถรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นได้เหมือนที่เรารับรู้ตัวเราเอง ในปรากฏการณ์วิทยาของฮูสเซิร์ล เราจึงไม่สามารถทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องความทรงจำร่วมได้เลย

เพื่อตอบคำถามดังกล่าว ริเคอร์ได้ชี้ให้เห็นความพยายามในการขบคิดปัญหาเรื่องการดำรงอยู่ของคนอื่นในปรากฏการณ์วิทยาของฮูสเซิร์ล ซึ่งปรากฏอยู่ในงานเขียนชิ้นสำคัญคือ *"Fifth Cartesian Meditation"* (1969) และ *The Crisis of European Sciences and Transcendental Philosophy* (1970) โดยฮูสเซิร์ลเสนอว่า แม้เราไม่มีทางรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของคนอื่น แต่เรายังสามารถสังเกตเห็นสิ่งที่ปรากฏในประสบการณ์ของเราได้ คือการคนอื่นมีร่างกาย มีลักษณะท่าทางปฏิบัติกริยาต่อสิ่งต่างๆ เหมือนกับเรา ฮูสเซิร์ลจึงเสนอว่าเราจึงสามารถกะเกณฑ์ความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นโดยเทียบเคียงผ่านตัวของเราเองได้ (analogical apperception) (Husserl, 1969 cited in Ricoeur, 2004, pp. 117-118)

อย่างไรก็ตาม ริเคอร์ได้ตั้งคำถามว่า การที่เราจะตระหนักถึงการดำรงอยู่ของคนอื่นจำเป็นจะต้องเกิดขึ้นจากการสะท้อนประสบการณ์ของเราไปสู่คนอื่นอย่างเดี๋ยวนหรือไม ในจุดนี้ ริเคอร์ได้หยิบยกข้อเสนอของอัลเฟรด ชูตต์ (Alfred Schutz) ในงานเขียนเรื่อง *The Phenomenology of the Social World* (1967) เพื่อชี้ให้เห็นว่าในความเป็นจริงแล้ว เราทุกคนต่างมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น

ตั้งแต่ต้น คนอื่นในที่นี้จึงไม่ได้เป็นเพียงภาพสะท้อนของเรา แต่เป็นคนอื่นที่เราใช้ชีวิตและร่วมทำสิ่งต่างๆ ด้วยกันตั้งแต่แรก (Schutz, 1967 cited in Ricoeur, 2004, p. 130)

ประเด็นของริเคอร์ในส่วนนี้เป็นการเปลี่ยนกรอบวิธีคิดเกี่ยวกับการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาจากการศึกษาสภาวะของสำนึกไปสู่การศึกษาความเป็นจริงทางสังคม (social reality) โดยริเคอร์ชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ความทรงจำของเราเป็นประสบการณ์ที่เปิดสู่โลกภายนอกเสมอ ริเคอร์มองว่าความทรงจำไม่ได้เป็นเพียงสภาวะสำนึกของปัจเจก แต่ความทรงจำคือการนำเสนออดีต (the representation of the past) ที่เราต่างจดจำอดีตผ่านการอาศัยภาพความทรงจำ (memory-image) (Ricoeur, 2004, p. 44-50) ยกตัวอย่างเช่น ความทรงจำที่เรามีต่อโรงพยาบาลยนต์สกาลา แม้ว่าโรงพยาบาลยนต์สกาลาจะถูกทุบทิ้งเมื่อปีพ.ศ.2564 แต่เรายังคงมีภาพความทรงจำว่าโรงพยาบาลยนต์สกาลาเคยตั้งอยู่ที่สยาม การที่เราจดจำว่าสกาลามีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไรเป็นการชี้ให้เห็นว่าความทรงจำไม่ได้เป็นเพียงสภาวะสำนึกของปัจเจก แต่ความทรงจำของเรายังระบุงบอวกวัตถุที่เคยมีอยู่ในโลก ความทรงจำจึงเป็นประสบการณ์ที่อยู่ในความสัมพันธ์กับโลกและคนอื่นตั้งแต่ต้น การที่เราสามารถบรรยายลักษณะของโรงพยาบาลยนต์สกาลา เช่น เป็นโรงพยาบาลยนต์ที่อยู่ชั้น 2 มีทางขึ้นเป็นบันไดขนาดใหญ่ มีโคมระย้าห้อยอยู่ด้านบน รายละเอียดที่ปรากฏในภาพความทรงจำเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าความทรงจำของเราเกิดขึ้นจากการที่เรามีปฏิสัมพันธ์ต่อโลก และภายใต้การมีความสัมพันธ์กับโลก ความทรงจำจึงไม่ได้เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสำนึกของเราเพียงอย่างเดียว แต่ความทรงจำยังเป็นประสบการณ์ที่เรามีร่วมกับคนอื่นได้ หากเราได้พบเจอคนที่ชอบดูภาพยนตร์เหมือนกัน เราก็ย่อมระลึกนึกถึงสกาลาร่วมกันได้

จากการที่ความทรงจำเป็นภาพลักษณ์ที่นำเสนออดีต ผู้เขียนเสนอว่าแม้ความทรงจำจะเป็นมุมมองการรับรู้อดีตของเรา แต่ความทรงจำยังเป็นสิ่งที่อาศัยการสนับสนุนของโลก คนอื่น และสังคม เพราะในด้านหนึ่ง เราจะสามารถ

ตรวจสอบความถูกต้องของความทรงจำได้ก็เฉพาะจากการมีปฏิสัมพันธ์กับโลก หากโรงภาพยนตร์สกาลายังมีอยู่ เราก็สามารถไปตรวจสอบได้ว่าความทรงจำต่างๆ ที่เรามีต่อสกาลานั้นถูกต้องหรือไม่ แต่ในการที่โรงภาพยนตร์สกาลาถูกทุบทิ้งไป เรากลับจะยิ่งเห็นบทบาทความสำคัญของคนอื่นและสังคม เนื่องจากความทรงจำของเราเป็นการรับรู้อดีตที่มีข้อจำกัด เราอาจไม่ได้รับรู้และจดจำโรงภาพยนตร์สกาลาได้ในทุกแง่มุม การมีอยู่ของคนอื่นที่จดจำเรื่องราวต่างๆ ร่วมไปกับเราจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ความทรงจำของเรายังถูกระลึกนึกถึงและเป็นสิ่งที่เรายังจดจำได้อย่างชัดเจน

ในแง่นี้ ความทรงจำของเราจึงเป็นการจดจำสิ่งต่างๆ ร่วมกับคนอื่น และเราอาศัยคนอื่นเพื่อให้เราจดจำสิ่งต่างๆ ได้ด้วย ในพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคม การมีอยู่ของคนอื่นถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ความทรงจำสามารถก่อตัวขึ้นได้ นอกจากนี้ ความทรงจำยังเป็นสิ่งที่ถูกจดจำได้อย่างชัดเจนเมื่อเราบอกเล่าความทรงจำของเราให้กับคนอื่นได้รับฟัง ในการบอกเล่าความทรงจำกับคนอื่นนี้ คนอื่นย่อมเป็นคนอื่นที่มีความรู้สึกนึกคิดเป็นของเขา เป็นคนอื่นที่สามารถพูดคุยสื่อสารและทำสิ่งต่างๆ ร่วมกันกับเราได้ การที่เราใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดความทรงจำให้กับคนอื่นเป็นการยืนยันว่าคนอื่นในที่นี้ไม่ใช่สิ่งแปลกปลอมต่อตัวเรา แต่เป็นคนอื่นที่สามารถโต้ตอบกับเรา เป็นคนอื่นที่สามารถแบ่งปันประสบการณ์และความทรงจำร่วมกันกับเราได้ (Ricoeur, 2004, pp. 128-129)

สำหรับริเคอร์แล้ว ปรากฏการณ์วิทยาของความทรงจำจึงไม่สามารถตัดขาดจากศาสตร์การตีความได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเราศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและตัวตน เราจะเห็นว่าความทรงจำไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของตัวตนได้ในทันที แต่ความทรงจำต้องถูกทำความเข้าใจผ่านภาษาและเรื่องเล่า เมื่อเราสามารถเล่าเรื่องของตัวเราเองให้กับคนอื่นได้ ตัวตนของเราจึงจะเป็นที่ปรากฏต่อสังคม ด้วยเหตุผลดังกล่าว ความทรงจำจึงเป็นสิ่งที่มิทั้งด้านที่เป็น

ประสบการณ์ของปัจเจกและมีทั้งด้านที่แสดงออกสู่สังคม (Ricoeur, 2004, pp. 81-85)

ในแง่นี้ ความทรงจำจึงไม่ได้เป็นเพียงสภาวะสำนึกของปัจเจกอีกต่อไป แต่ความทรงจำเป็นการนำเสนออดีต (the representation of the past) ที่อดีตถูกนำเสนออีกครั้งผ่านภาพแทน (image) หรือภาษา ความทรงจำเป็นการนำเสนอสิ่งที่ไม่มียุแล้วให้ปรากฏอีกครั้งในรูปแบบที่เราหรือคนอื่นสามารถคำนึงถึงได้ เหมือนในกรณีที่เราบอกว่าเมื่อวานที่กรุงเทพฯมีฝนตก ประสบการณ์ของฝนตกย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและผ่านพ้นไปแล้ว แต่เรายังสามารถนำเสนอประสบการณ์ดังกล่าวได้อีกครั้งด้วยการบอกว่า “เมื่อวานที่กรุงเทพฯมีฝนตก” การใช้ภาษาหรือการสร้างภาพพจน์ต่างๆ จึงเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดหรือเก็บรักษาประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านพ้นไปแล้ว

สำหรับริเคอร์แล้ว การเข้าใจปรากฏการณ์วิทยาของความทรงจำเป็นสิ่งสำคัญในการเข้าใจแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำ เพราะนอกจากความทรงจำจะเป็นประสบการณ์ของปัจเจกแต่ละคนแล้ว ความทรงจำยังต้องการพื้นที่ทางสังคมเพื่อที่ความทรงจำนั้นจะถูกนำเสนอหรือถูกถ่ายทอดให้กับคนอื่นได้ ความทรงจำเป็นสิ่งที่ต้องการการเคารพยอมรับจากคนอื่นเสมอ การปฏิเสธเหตุการณ์โฮโลคอสต์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นปัญหาสำคัญ เนื่องจากคำบอกเล่าของผู้สนับสนุนนาซีได้กลายเป็นกรอบทางความคิดที่ปิดกั้นไม่ให้ตัวตน ความทรงจำ และประสบการณ์ของเหยื่อผู้ถูกกระทำสามารถปรากฏสู่การรับรู้ของสังคมได้ การถกเถียงเรื่องหน้าที่และความยุติธรรมจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่จะยืนยันบทบาทหน้าที่ของเราต่อการมีความทรงจำของคนอื่น

อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำจะชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่ของเราต่อคนอื่น แต่แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำกลับนำไปสู่การบัญญัติข้อกฎหมายว่าอะไรเป็นสิ่งที่เราต้องจดจำ ทั้งๆ ที่เราเห็นแล้วว่าปัญหาเรื่องความทรงจำไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการบัญญัติกฎหมาย เพราะความทรง

จำเป็นเรื่องของประสบการณ์ที่มีมิติความเป็นปัจเจกเสมอ ปัญหาเรื่องความทรงจำเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถค้นหาหลักศีลธรรมที่เป็นสากลมาบังคับใช้กับทุกคนว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรจำหรือไม่ควรจำ (Todorov, 2001, p. 15)

เมื่อปัญหาของการปฏิเสชไฮโลคอสต์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการตัดสินทางศีลธรรม ประวัติศาสตร์จึงเข้ามามีบทบาทในเวลาต่อมา เนื่องจากประวัติศาสตร์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการตัดสินคุณค่าว่าอะไรเป็นสิ่งที่เราควรจดจำ แต่ประวัติศาสตร์สนใจศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอดีต ประวัติศาสตร์ช่วยให้เราได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือบทบาทของประวัติศาสตร์ต่อการศึกษาความทรงจำบาดแผล แต่ประวัติศาสตร์ก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อความทรงจำเสมอไป ภายใต้เหตุการณ์ที่เรียกว่าการถกเถียงของนักประวัติศาสตร์ (*Historikerstreit*) การศึกษาทางประวัติศาสตร์กลับถูกตั้งคำถามถึงความเหมาะสมในการนำมาใช้ศึกษาความทรงจำ เนื่องจากประวัติศาสตร์อาจนำไปสู่การสร้างคำอธิบายให้กับการกระทำของนาซีซึ่งอาจเป็นการลดทอนความรุนแรงของการกระทำผิดที่เกิดขึ้น(Ricoeur, 2004, pp. 326-329)

งานเขียนของริเคอร์ได้ศึกษาบทบาทของประวัติศาสตร์ต่อปัญหาเรื่องความทรงจำ โดยริเคอร์ชี้ให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ขยายมุมมองต่ออดีตให้กับเรา แม้ว่าประวัติศาสตร์จะนำเสนออดีตผ่านการศึกษาเอกสารหลักฐานซึ่งแตกต่างจากความทรงจำ แต่ประวัติศาสตร์ก็สามารถเชื่อมโยงกับการนำเสนออดีตของความทรงจำได้ในขณะเดียวกัน แม้ประวัติศาสตร์จะเป็นการศึกษาอดีตจากมุมมองของผู้สังเกตการณ์ภายนอก (*impartial observer*) แต่การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลกลับชี้ให้เห็นว่าปัญหาของความทรงจำบาดแผลไม่ได้เป็นปัญหาของการถกเถียงหาความจริงในประวัติศาสตร์เพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นปัญหาความยุติธรรมของการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม (Ricoeur, 2004, p. 359)

3. ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์

ปัญหาเรื่องความทรงจำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้พัฒนาการของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ โดยประวัติศาสตร์และความทรงจำไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวอีกต่อไป ประวัติศาสตร์ได้พัฒนาตัวเองในฐานะศาสตร์ซึ่งมีบทบาทในการสืบหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอดีต ซึ่งแตกต่างจากความทรงจำที่เป็นเรื่องของประสบการณ์ การเกิดขึ้นของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ทำให้ความทรงจำกลายเป็นเพียงวัตถุของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่ต้องได้รับการตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์ หากความทรงจำไม่ได้อยู่ภายใต้กระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ความทรงจำนั้นก็ย่อมขาดความน่าเชื่อถือ (Le Goff, 1992, pp. xiv-xxiii, 179-199)

อย่างไรก็ตาม กระแสความสนใจเรื่องความทรงจำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากข้อถกเถียงเกี่ยวกับการฉลองครบรอบ 200 ปีการปฏิวัติฝรั่งเศส งานเขียนทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญอย่าง *Realms of Memory* (1996) ของปีแยร์ โนรา (Pierre Nora) ซึ่งให้เห็นข้อจำกัดของการฉลองความทรงจำของการปฏิวัติ การจำกัดขอบเขตความทรงจำที่การปฏิวัติในปี 1789 เป็นสิ่งที่ทำให้เรามองไม่เห็นพื้นที่ของความทรงจำ (places of memory) ซึ่ง Nora หมายถึงพื้นที่ของสิ่งสร้างทางสังคมต่างๆ ที่เป็นหมุดหมายสำคัญต่อความทรงจำของสังคม โดยพื้นที่ของความทรงจำประกอบด้วยวัตถุต่างๆ ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น สีทั้งสามของธงชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ห้องสมุด พจนานุกรม พิพิธภัณฑสถาน งานฉลองความทรงจำ วันหยุดประจำชาติ ฯลฯ การศึกษาพื้นที่ของความทรงจำอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือความทรงจำของการปฏิวัติเป็นสิ่งที่ทำให้ประวัติศาสตร์พัฒนาไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (cultural history)

แม้ข้อเสนอของ Nora จะเป็นการขยายขอบเขตการศึกษาทางประวัติศาสตร์ไปสู่การศึกษาความทรงจำวัฒนธรรม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับงานเขียนเรื่อง *Realms of Memory* (1996) กลับกลายเป็นว่า ฝรั่งเศสในเวลานั้นได้

เกิดปรากฏการณ์ของความหมกมุ่นต่อการเฉลิมฉลองและรำลึกความทรงจำขึ้น จนกระบวนการการศึกษาอดีตผ่านประวัติศาสตร์ถูกแทนที่ด้วยการนำอดีตมาใช้เพื่อรำลึกนึกถึงความทรงจำ ริเคอร์ซีชี้ให้เห็นว่ากระแสความสนใจเรื่องความทรงจำที่เกิดขึ้นนี้ได้ทำลายมิติตามความสำคัญทางญาณวิทยาของประวัติศาสตร์ โดยความโหยหาอดีตที่ไม่ได้อยู่บนรากฐานของประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้แนวคิดเรื่องความทรงจำถูกแยกออกจากการตระหนักถึงหน้าที่ที่เรามีต่อคนอื่น ซึ่งส่งผลให้การคิดเรื่องความยุติธรรมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (Ricoeur, 2004, pp. 90-91)

ในจุดนี้เอง ที่ริเคอร์ซีชี้ให้เห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ในการวิพากษ์วิจารณ์ความทรงจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านพัฒนาการของวิธีคิดทางประวัติศาสตร์ของสำนักคิดอันนาลส์ (Annales School) การศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนักอันนาลส์ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ประวัติศาสตร์ศึกษาไม่ได้มีเพียงประวัติศาสตร์การเมืองในกรอบเวลาระยะสั้นเท่านั้น แต่สิ่งที่ประวัติศาสตร์ต้องการศึกษาคือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ช่วงยาว (*longue durée*) งานเขียนทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญ คือ *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (1972-1973) ของแฟร์นอง โบรเดอล (Fernand Braudel) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างกรอบเวลาของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ โดยปกติแล้ว การศึกษาทางประวัติศาสตร์มักจะให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ แต่โบรเดอลชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่ได้แยกเป็นเอกเทศจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและสภาพภูมิศาสตร์ งานเขียนของโบรเดอลจึงเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการเชื่อมโยงกรอบเวลาที่มีความซ้ำเร็วแตกต่างกันทั้งสามนี้ เพื่อนำไปสู่คำอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เนื้อหาครอบคลุม ไม่ได้เป็นคำอธิบายที่เฉพาะเจาะจงต่อเหตุการณ์ในระยะเวลาสั้นๆ อีกต่อไป การเชื่อมโยงเหตุการณ์ในระนาบเวลาทั้งสามนี้เป็นสิ่งที่นำไปสู่การเข้าใจ “ประวัติศาสตร์องค์รวม” (total history) (Dosse, 1994, pp. 91-94)

สำหรับริเคอร์แล้ว ประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญในการขยายมุมมอง การศึกษาที่ดีจากกรอบเวลาของประวัติศาสตร์แบบเรื่องเล่าไปสู่กรอบ ระยะเวลาช่วงยาว ประวัติศาสตร์เป็นการนำเสนอที่ดีอีกครั้งผ่านการศึกษ เอกสารหลักฐานและการพิจารณาข้อถกเถียงต่างๆ ซึ่งช่วยให้เราพัฒนาความ เข้าใจต่ออดีตผ่านคำอธิบายทางประวัติศาสตร์แตกต่างจากการรับรู้อดีตผ่าน ความทรงจำที่เป็นเรื่องของประสบการณ์ ประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากตัวบุคคลก็อาจเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการ เปลี่ยนแปลงของโครงสร้างในระดับสังคม การศึกษาทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ ช่วยทำให้เหตุการณ์ที่เราคิดว่ามีความพิเศษเฉพาะตัวเป็นสิ่งที่ถูกศึกษาได้ผ่าน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาพกว้าง การมองประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็น องค์รวมเป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถศึกษาทำความเข้าใจเหตุการณ์หนึ่งผ่านการ เปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่นๆ ในประวัติศาสตร์ได้ (Ricoeur, 2004, pp. 239- 247)

อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะของประวัติศาสตร์ที่ศึกษาอดีตจากมุมมอง ภาพกว้างที่มีความเป็นภววิสัย การจะนำประวัติศาสตร์มาศึกษาความทรงจำใน กรณีของความทรงจำบาดแผลจึงเป็นสิ่งที่ถูกตั้งข้อสงสัย ในเหตุการณ์ที่เรียกว่า *การถกเถียงของนักประวัติศาสตร์* ซึ่งเป็นการถกเถียงที่เกิดขึ้นในเยอรมันหลัง สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 นักประวัติศาสตร์ได้มีการถกเถียงกันถึงบทบาทของ ประวัติศาสตร์ต่อการศึกษาความทรงจำบาดแผล โดยการศึกษาทาง ประวัติศาสตร์ถูกมองว่าอาจนำไปสู่การสร้างคำอธิบายเหตุการณ์ที่เป็นการแก้ ต่างให้กับผู้ที่กระทำความผิดหรือก็คือทหารนาซีเยอรมันในเวลานั้น เพราะ คำอธิบายของประวัติศาสตร์เป็นการอธิบายในระดับโครงสร้างที่อาจมองข้ามการ กระทำที่ถูกหรือผิดของปัจเจก (Ricoeur, 2004, p. 330)

ในจุดนี้ ริเคอร์ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์และการ นำเสนอปัญหาเรื่องความยุติธรรมที่ต้องดำเนินไปควบคู่กัน โดยในด้านหนึ่ง การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นการทำให้ *สิ่งที่ไม่มีอาจถูกนำเสนอ* (the

unrepresentable) กลายเป็นสิ่งที่ถูกนำเสนอได้ จากการศึกษาแนวคิดของประวัติศาสตร์สำนักอันทาลส์ เราได้เห็นบทบาทของประวัติศาสตร์ในการสร้างกรอบเวลาซึ่งช่วยให้เราสามารถเข้าใจเหตุการณ์ในระยะเวลานั้นๆ ผ่านคำอธิบายที่มีความครอบคลุมมากขึ้น ในแง่นี้ การจะศึกษาความทรงจำบาดแผลและเหตุการณ์โฮโลคอสต์ที่ถูกมองว่าเป็นความเลวร้ายที่ไม่มีอะไรมาเปรียบเทียบกับได้ จึงต้องอาศัยประวัติศาสตร์ที่นำเสนอเหตุการณ์หนึ่งผ่านมุมมองความสัมพันธ์กับเหตุการณ์อื่นๆ โดยเราอาจศึกษาเปรียบเทียบความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในกรณีของโฮโลคอสต์จากบริบทความสัมพันธ์กับค่ายกัก (gulag) ของสหภาพโซเวียต โดยการเสนอบริบทในการทำความเข้าใจเหตุการณ์โฮโลคอสต์ เช่นนี้เป็นการวางโครงเรื่องที่เชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่เราสามารถศึกษาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่นๆ ได้ ในแง่นี้ประวัติศาสตร์จึงมีบทบาทในการทำให้ *สิ่งที่⁴ไม่อาจถูกนำเสนอได้* สามารถพัฒนาสู่ความรู้ความเข้าใจของเรา (Ricoeur, 2004, pp. 327-328)

ในขณะเดียวกัน การศึกษาประวัติศาสตร์ยังชี้ให้เห็นปัญหาของความทรงจำบางอย่างที่อยู่นอกเหนือขอบเขตความเข้าใจของสังคม ในงานเขียนเรื่อง *Probing the Limits of Representation* (1992) นักประวัติศาสตร์ผู้ศึกษาเหตุการณ์โฮโลคอสต์คือ ซาอูล ฟรายแลนเดอร์ (Saul Friedlander) ได้ชี้ให้เห็นปัญหาของประวัติศาสตร์ในความสัมพันธ์กับเหตุการณ์โฮโลคอสต์ กล่าวคือ ความเลวร้ายของโฮโลคอสต์เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถมองหาโครงเรื่องที่มีอยู่ในสังคมมาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ประสบการณ์ต่อโฮโลคอสต์เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เคยมีมา (Ricoeur, 2004, p.254) การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลจึงไม่ได้เป็นคำถามทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลยังเป็นประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่มีเลือดเนื้อของผู้คนซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกร้องความยุติธรรมจากสังคม (Ricoeur, 2004, p. 259)

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำและประวัติศาสตร์ข้างต้น เราจะเห็นว่าความทรงจำไม่ได้เป็นสิ่งที่เราต่างคนต่างจำ จากการที่ความทรงจำเป็นสิ่งที่ก่อตัวขึ้นได้ผ่านความช่วยเหลือของสังคมและคนอื่นที่สามารถสื่อสารพูดคุยกับเรา การมีความทรงจำจึงต้องคำนึงถึงความยุติธรรมเสมอ อย่างไรก็ตาม ปัญหาของการปฏิเสทไฮโลคอสต์เป็นสิ่งที่ไม่อาจแก้ไขด้วยตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว เนื่องจากความทรงจำเป็นประสบการณ์ที่มีความเป็นปัจเจก เราไม่สามารถกำหนดในผู้คนในสังคมมีความทรงจำทั้งหมดเหมือนๆ กัน แม้ว่าแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำจะทำให้ความทรงจำของเราไม่สามารถปิดตัวจากคนอื่น แต่การกำหนดหน้าที่ในการจดจำอะไรหรือไม่จดจำอะไรก็เป็นสิ่งที่ทำให้เราละเลยที่จะตระหนักถึงความทรงจำบาดแผลที่เป็นประสบการณ์ของคนอื่นที่อยู่ร่วมกับเราในประวัติศาสตร์

ด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์จึงกลายมามีบทบาทสำคัญต่อความทรงจำ เนื่องจากประวัติศาสตร์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจตัดสินผิดชอบชั่วดี แต่ประวัติศาสตร์เป็นพื้นที่ที่เปิดให้การโต้แย้งและการเห็นต่าง (dissensus) เป็นไปได้ ในด้านหนึ่ง ประวัติศาสตร์ช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจความทรงจำบาดแผลที่เกิดขึ้นผ่านการขยายมุมมองของความเข้าใจของเราจากเหตุการณ์หนึ่งๆ ไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่นๆ การขยายมุมมองการรับรู้อดีตผ่านประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้ความทรงจำของเราไม่ได้เป็นความหมกมุ่นกับอดีตของตัวเอง

ในขณะเดียวกัน การศึกษาประวัติศาสตร์ยังชี้ให้เห็นปัญหาของความทรงจำบาดแผลที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวคือ นักประวัติศาสตร์ไม่ได้มีเพียงหน้าที่ในการศึกษาทำความเข้าใจอดีต แต่การศึกษาอดีตในกรณีของความทรงจำบาดแผลยังชี้ให้เห็นประสบการณ์ของผู้คนในสังคมที่ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ แต่ประสบการณ์ของผู้คนในสังคมที่เกิดขึ้นยังเป็นสิ่งที่เรียกร้องการตามหาความจริง ความยุติธรรม และการมีความรับผิดชอบต่อดีตกาล ในแง่นี้ แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น

ได้จากการที่เราตระหนักถึงขอบเขตข้อจำกัดของความทรงจำที่จำเป็นต้องอาศัยคนอื่น สังคม และประวัติศาสตร์ ในท้ายที่สุดแล้ว หน้าที่ต่อความทรงจำจึงไม่ได้เป็นหน้าที่ในการจดจำข้อเท็จจริงบางอย่าง แต่เป็นหน้าที่ในการมีความยุติธรรมต่อความทรงจำของคนอื่น

บทสรุป

การศึกษาแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำของริเคอร์เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจปัญหาเรื่องความทรงจำในสังคมปัจจุบัน โดยผู้เขียนนำเสนอตัวอย่างประเด็นปัญหาเรื่องความทรงจำในกรณีของการพิพากษาคดี 6 ตุลา ซึ่งเป็นการฟ้องร้องต่อผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 โดยเหตุการณ์ 6 ตุลาถือเป็นประวัติศาสตร์บาดแผลครั้งสำคัญของสังคมไทย เพราะแทนที่รัฐจะรักษาหน้าที่ในการดูแลความสงบสุขของประชาชน แต่รัฐกลับกลายเป็นผู้กระทำกรรมรุนแรงต่อประชาชนเอง ในบทความเรื่อง “ความทรงจำกับประวัติศาสตร์บาดแผล” (2539) ชงชัย วินิจจะกุลได้ให้ความเห็นว่า เหตุการณ์ 6 ตุลาถือเป็นเหตุการณ์ที่มีความแปลกประหลาดจากขนบการเขียนประวัติศาสตร์ของไทย เนื่องจาก “อาชญากรรมที่รัฐหรือผู้ปกครองร่วมใจกันข่มเหงรังแกประชาชนเป็นเรื่องเข้าใจลำบาก และเข้าใจไม่ค่อยได้กับอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ชาติไทยตามที่พร้าสอนถ่ายทอดกันมา” (ชงชัย วินิจจะกุล, 2539, หน้า 36) ปัญหาของเหตุการณ์ 6 ตุลาจึงเป็นปัญหาของความทรงจำบาดแผล ที่เหตุการณ์ความเลวร้ายที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถูกถ่ายทอดออกมาได้โดยง่าย เนื่องจากผู้คนในสังคมไทยไม่มีโครงเรื่องที่มีลักษณะใกล้เคียงที่จะนำมาทำความเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้

ปัญหาความทรงจำบาดแผลที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของความทรงจำที่ไม่ได้เป็นเพียงสภาวะสำนึกของปัจเจกแต่ละคน แต่ความทรงจำยังเป็นสิ่งที่ถูกทำความเข้าใจผ่านภาษา และความทรงจำเป็นสิ่งที่ก่อตัวขึ้นได้ในความสัมพันธ์กับสังคมและคนอื่น โดยชงชัย วินิจจะกุลชี้ให้เห็นว่า

เหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคมกลับถูกให้ชื่อเรียกที่แตกต่างมากมาย คือ “การฆาตกรรมโหดเมื่อ 6 ตุลา 19” ถูกทางการเรียกว่าเป็นการจลาจล การก่อความไม่สงบ ในเวลาเดียวกัน พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) และกลุ่มฝ่ายซ้ายเรียกว่าการปราบปรามประชาชน” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2539, หน้า 40) การที่เหตุการณ์ดังกล่าวมีชื่อเรียกอย่างไรย่อมเป็นสิ่งที่กำหนดความหมายให้กับอดีตในรูปแบบที่แตกต่างกัน การเรียกว่าเป็นการจลาจลย่อมเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐ การเรียก 6 ตุลาว่าเป็นเพียงเหตุการณ์ 6 ตุลา ก็อาจเป็นการลดทอนความรุนแรงของเหตุการณ์นองเลือดที่เกิดขึ้น ในแง่นี้ ความทรงจำจึงไม่ได้เป็นประสบการณ์ที่บริสุทธิ์อีกต่อไป แต่ความทรงจำเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างและถูกให้ความหมายโดยความจงใจเสมอ การสร้างความเข้าใจต่อเหตุการณ์ 6 ตุลาว่าเป็นการปราบปรามจลาจลย่อมเป็นสิ่งที่ทำให้ความเลวร้ายของเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ถูกรับรู้โดยผู้คนในสังคม

แต่ในท้ายที่สุด เหตุการณ์ 6 ตุลา ก็ได้ถูกทำความเข้าใจอีกครั้งในชั้นศาล จากการดำเนินคดีกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง 18 คนที่ถูกกล่าวหาเป็นจำเลยคดีคอมมิวนิสต์ ในงานเขียนเรื่อง *Moments of Silence* (2020) ธงชัย วินิจจะกุลได้ชี้ให้เห็นว่า แทนที่การดำเนินคดี 6 ตุลาจะเป็นการนำเสนอหลักฐานเพื่อเอาผิดกับกลุ่มนักศึกษา แต่การดำเนินคดีในเดือนสิงหาคม ปี 2520 กลับเป็นพื้นที่ที่กลุ่มนักศึกษาได้มีโอกาสโต้เถียง จนนำไปสู่การนำเสนอความจริงว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคมไม่ได้เป็นการปราบปรามจลาจล แต่เป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และจากการมีสื่อมวลชนที่เข้าร่วมพิจารณาคดีในเวลานั้น การถกเถียงในพื้นที่ของชั้นศาลจึงกลายเป็นสิ่งที่ทำให้เหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคมถูกถ่ายทอดสู่สาธารณะชน (Thongchai, 2020, pp.82-85) ภายใต้กระบวนการโต้สวนที่เกิดขึ้นในชั้นศาล การถกเถียงและการสืบหาความจริงจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ความยุติธรรมอาจเกิดขึ้นได้

การตัดสินคดีเหตุการณ์ 6 ตุลา ยังแสดงให้เห็นปัญหาสำคัญที่สุดที่เกิดจากการกำหนดความทรงจำให้กับผู้คนในสังคม โดยเราจะเห็นตัวอย่างจากการ

เกิดขึ้นมาของพ.ร.บ.นิรโทษกรรม ซึ่งคำตัดสินของศาลได้นำไปสู่ข้อสรุปที่บอกว่า “บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งสิ้นของบุคคลใดๆที่เกิดขึ้นในหรือเกี่ยวเนื่องกับการชุมนุมในมหาวิทยาลัย ธรรมชาติระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 และ ได้กระทำในระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ไม่ว่าจะได้กระทำในหรือนอก มหาวิทยาลัยธรรมชาติ และไม่ว่ากระทำในฐานะเป็น ตัวการ ผู้สนับสนุน ผู้ใช้ให้กระทำ หรือผู้ถูกใช้ หากการกระทำนั้นผิดกฎหมาย ก็ให้ผู้กระทำพ้นจากความผิดและความรับผิดโดยสิ้นเชิง” (“พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯ”, 2521)

แม้แนวคิดเรื่องการนิรโทษกรรมจะแตกต่างจากแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำ เพราะไม่ได้เป็นคำสั่งว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรจดจำ แต่การนิรโทษกรรมก็มีลักษณะเป็นกฎหมายที่กำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรจะถูกลืม โดยจากข้อถกเถียงเรื่องความทรงจำที่นำเสนอในบทความนี้ เราจะเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากพ.ร.บ.นิรโทษกรรม 3 ประการ ประการแรก การนิรโทษกรรมเป็นการปฏิเสธเหตุการณ์และการกระทำผิดที่เกิดขึ้นในอดีต ในขณะที่แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำเป็นการเสนอว่าผู้คนในสังคมมีบทบาทหน้าที่ในการจดจำข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์โฮโลคอสต์ แนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความยุติธรรม แต่การนิรโทษกรรมกลับเป็นการกำหนดให้ผู้คนในสังคมหลงลืมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลให้การก่อสร้างความทรงจำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากลำบาก จากการที่เราแสดงให้เห็นแล้วว่าความทรงจำเป็นสิ่งที่อาศัยการสนับสนุนของคนอื่นและสังคม และแทนที่คำตัดสินของศาลจะชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีความทรงจำในฐานะที่เป็นหน้าที่ต่อความยุติธรรม แต่พ.ร.บ.นิรโทษกรรมกลับยังสนับสนุนให้การกระทำผิดที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ถูกหลงลืมไปตามกาลเวลา

ประการที่สอง การนิรโทษกรรมยังเป็นการปฏิเสธบทบาทหน้าที่ของประวัติศาสตร์ที่ช่วยให้เราสามารถศึกษาทำความเข้าใจอดีตในมุมมองภาพกว้าง บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้การนำเสนอความทรงจำ

บาดแผลเป็นไปไม่ได้ โดยการศึกษาความทรงจำบาดแผลเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่นในประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้เรารับรู้ความทรงจำเป็นส่วนหนึ่งของอดีตที่มีความต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน การมองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นความชั่วร้ายเกินกว่าที่เราจะทำความเข้าใจได้ เช่น การที่เราเห็นรูปถ่ายของคนที่ยิ้มหัวเราะกับเหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม เราอาจจะรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นเฉพาะจากตัวบุคคลในเหตุการณ์นั้น แต่ในขณะเดียวกัน ประวัติศาสตร์ยังทำให้เราสามารถศึกษาเหตุการณ์ดังกล่าวผ่านการวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม ซึ่งเป็นโครงสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของปัจเจก เช่น การศึกษาคติความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับความยุติธรรม ความรับผิดชอบ การลงโทษซึ่งมีอิทธิพลเท่าที่ของสังคมต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้น (Thongchai, 2020, pp. 155-165) การศึกษาทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้เรามองเห็นอิทธิพลทางสังคมที่อาจมีความต่อเนื่องจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เรามีความเข้าใจในภาพกว้างที่เหตุการณ์หนึ่งอาจมีความสัมพันธ์ที่เราสามารถศึกษาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่นๆ ได้

ประการที่สาม การนิรโทษกรรมยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดข้อยุติต่อการเข้าใจปัญหาเรื่องความทรงจำบาดแผล โดยการตัดสินผิดชอบชั่วดีของศาลเป็นการระบุบ่งบอกผู้ที่ต้องรับผิดชอบหรือไม่ต้องรับผิดชอบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน การอาศัยคำตัดสินของศาลยังทำให้เราไม่สามารถตระหนักถึงปัญหาความทรงจำบาดแผลที่เกิดขึ้นในระดับความสัมพันธ์ทางสังคม ในจุดนี้รีเคอร์ซีชี้ให้เห็นว่าการเรียกร้องความยุติธรรมยังเป็นที่ต้องเกิดขึ้นพร้อมกับการรับฟังเหยื่อผู้ถูกกระทำ หากเราเรียกร้องความยุติธรรมผ่านการกำหนดตัวบทกฎหมายโดยที่ไม่ได้ตระหนักถึงความทรงจำบาดแผลที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การตัดสินคุณค่าทางศีลธรรมที่เกิดขึ้นก็อาจทำให้ผู้ถูกกระทำไม่มีปากมีเสียงมากขึ้นไปอีก ในท้ายที่สุดแล้ว ความยุติธรรมสำหรับรีเคอร์ซีจึงไม่ได้เป็นการตัดสินคุณค่าผิดชอบชั่วดีเพียงเท่านั้น แต่ความยุติธรรมยังเป็นคุณธรรมที่เรา

ปฏิบัติต่อคนอื่น โดยคนที่สมควรได้รับความยุติธรรมมากที่สุด คือคนอื่นที่ยังไม่ถูกรับรู้โดยสังคม (Ricoeur, 2004, p. 90)

ในแง่นี้ การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการชี้ให้เห็นว่าความทรงจำบาดแผลไม่ได้เป็นเพียงวัตถุของการตัดสินคุณค่าทางศีลธรรมหรือเป็นวัตถุของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ แต่ความทรงจำบาดแผลยังเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ใช้ชีวิตในประวัติศาสตร์ร่วมกับเรา ในด้านหนึ่ง เราจะเห็นว่าคำตัดสินของศาลที่อ้างอิงกับความยุติธรรมและการศึกษาประวัติศาสตร์ต่างก็เป็นมุมมองความเข้าใจต่อความทรงจำที่มีลักษณะยืนยันความเป็นกลาง (impartiality) แต่ในท้ายที่สุดแล้ว การศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลกลับชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเราจำเป็นต้องตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เรามีต่อคนอื่น เราต่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีหน้าที่ความทรงจำผิดชอบต่อคนอื่นและเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้น การรับรู้อดีตของเราจึงไม่สามารถจำกัดอยู่แต่กับเรื่องราวที่เราอยากจำ แต่การรับรู้อดีตของเรายังต้องขยายไปสู่การรับรู้ความทรงจำบาดแผลเพื่อที่การมีความยุติธรรมต่อความทรงจำของผู้อื่นจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทความนี้ศึกษาข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องหน้าที่ต่อความทรงจำในงานเขียนเรื่อง *Memory, History, Forgetting* (2004) ของปอล ริเคอร์ โดยข้อเสนอเรื่องความทรงจำของริเคอร์ชี้ให้เห็นความสำคัญของการเข้าใจปรากฏการณ์วิทยาความทรงจำที่ความทรงจำไม่ได้เป็นสิ่งของปัจเจกที่ตัดขาดจากโลกและสังคม แต่ความทรงจำยังเป็นสิ่งที่อาศัยความสัมพันธ์กับคนอื่น สังคม และภาษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่เดียวกัน การเชื่อมโยงความทรงจำกับประวัติศาสตร์ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ความทรงจำไม่ได้เป็นประสบการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นกับปัจเจก แต่การมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้ความทรงจำดำรงอยู่ในพื้นที่ความสัมพันธ์กับคนอื่น ในท้ายที่สุดแล้ว เราจึงสามารถสรุปได้ว่าหน้าที่ต่อความทรงจำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในฐานะที่เป็นหน้าที่ต่อความยุติธรรมและเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบต่อคนอื่น

เอกสารอ้างอิง

- “พ.ร.บ.นิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พ.ศ. 2521,”
ราชกิจจานุเบกษา, 95(87), 1-3.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2539) ความทรงจำกับประวัติศาสตร์บาดแผล กรณีการ
ปราบปรามนองเลือด 6 ตุลา 19. *รัฐศาสตร์สาร* 19(3), 15-49.
- Allen, R. E. (1959). Anamnesis in Plato's "Meno and Phaedo". *Review of
Metaphysics* 13(1), 165 - 174.
- Braudel, Fernand. (1972-1973). *The Mediterranean and the Mediterranean
world in the age of Philip II* (Vols.1-2) (Sian Reynolds, Trans.).
New York: Harper and Row.
- Dosse, François. (1994). *New History in France* (Peter V. Conroy, Trans.).
Chicago: University of Illinois Press.
- Durkheim, Emile. (1938). *The Rules of Sociological Method* (W. D. Halls,
Trans.). New York: The Free Press.
- Friedlander, Saul (ed.). (1992). *Probing the limits of representation:
Nazism and the Final Solution*. London: Harvard University Press.
- Golsan, Richard J. (2001). History and the “Duty to Memory” in Postwar
France The Pitfalls of an Ethics of Remembrance. In Howard
Marchitello (ed.), *What Happens to History* (pp. 23-40). New
York: Routledge.
- Halbwachs, Maurice. (1980). *The Collective Memory* (Francis J. Ditter and
Vida Yazdi Ditter, Trans.). New York: Harper & Row.
- Halbwachs, Maurice. (1992). *On Collective Memory* (Lewis A. Coser,
Trans.). Chicago: University of Chicago Press.

- Husserl, Edmund. (1969). *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology* (Dorion Cairns, Trans.). The Hague: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology* (David Carr, Trans.). Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Husserl, Edmund. (1991). *On the Phenomenology of the Consciousness of Internal Time (1893-1917)* (John B. Brough, Trans.). The Hague: Martinus Nijhoff.
- Le Goff, Jacques. (1992). *History and Memory* (Steven Rendall and Elizabeth Clama, Trans.). New York: Columbia University Press.
- Nora, Pierre. (1996). *Realms of Memory: The Construction of the French Past* (Lawrence D. Kritzman, ed., Arthur Goldhammer, Trans.). New York: Columbia University Press.
- Ricoeur, Paul. (1984-1988). *Time and Narrative* (Vols.1-3) (Kathleen McLaughlin and David Pellauer, Trans.). Chicago: University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul. (2004). *Memory, History, Forgetting* (Kathleen Blamey and David Pellauer, Trans.). Chicago: University of Chicago Press.
- Rousso, Henry and Eric Conan. *Vichy: An Ever-Present Past* (Nathan Bracher, Trans.). Hanover: University Press of New England.
- Schutz, Alfred. (1967). *The Phenomenology of the Social World* (George Walsh and Fredrick Lehnert, Trans.). Evanston, Ill.: Northwestern University Press.

- Thongchai Winichakul. (2020). *Moments of Silence: The Unforgetting of the October 6, 1976, Massacre in Bangkok*. University of Hawaii Press.
- Todorov, Tzvetan. (2001). The Uses and Abuses of Memory. In Howard Marchitello (ed.), *What Happens to History* (pp.11-22). New York: Routledge.
- Vidal-Naquet, Pierre. (1993). *Assassins of memory: Essays on the denial of the Holocaust* (Jeffrey Mehlmann, Trans.). New York: Columbia University Press.